

О.В. Двірська
старший викладач кафедри
державно-правових дисциплін,
Університет економіки та права «КРОК»

Методи медичного права

У даній статті досліджуються та аналізуються види та специфічні особливості методів правового регулювання та юридичної техніки медичного права. Пропонується класифікація засобів та техніки правового регулювання із застосуванням різних підходів до їхнього поділу на групи.

Ключові слова: медичне право, методи, юридична техніка, дозволи, заборони.

О.В. Двирская
старший преподаватель кафедры
государственно-правовых дисциплин,
Университет экономики и права «КРОК»

Методы медицинского права

В данной статье исследуются и анализируются виды и специфические особенности методов правового регулирования и юридической техники медицинского права. Предлагается классификация средств и техники правового регулирования с применением разных подходов к их разделению на группы.

Ключевые слова: медицинское право, методы, юридическая техника, разрешения, запреты.

O. Dvirská
the teacher of department of state-legal disciplines,
Faculty of Law
University of Economics and Law “KROK”

Methods of medical right

The main idea article is analyse kinds and specific features of methods of the legal adjusting and legal technique of medical right. There are offered different approaches about classification of facilities and technique of the legal adjusting with their dividing into groups.

Keywords: medical right, methods, legal technique, permissions, prohibitions

Постановка проблеми

Медичне право, як комплексна галузь, включає основу – норми, які регулюють винятково медичні правовідносини, і використовує для вирішення поставлених перед ним цілей норми інших галузей права - фундаментальних (конституційного, адміністративного, цивільного та кримінального), похідних, наприклад, трудового, і комплексних (екологічного, інформа-

ційного та ін.). Але включення цих норм у медичне право повинно проводитися вкрай обережно і завжди обґрунтовуватися практичною необхідністю.

Окрім того, комплексність галузі права, зазвичай, виводять із комплексності, тобто складності об'єкта та предмета правового регулювання.

Природа медичного права ідентифікується комплексом сутнісних рис, серед

яких важливе місце посідають методи регулювання. Породжена комплексність медичного права тим, що для даної галузі не є характерними наявність єдиного методу та механізму регулювання, на відміну, наприклад, від адміністративного й кримінального права.

Актуальність теми зумовлена недостатнім рівнем науково-теоретичної розробки проблем, пов'язаних з методами регулювання медичного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичним і методологічним підґрунтям даного дослідження є здобутки вітчизняних і зарубіжних учених, таких як: Антонов С. В., Степаненко А. В., Фесенко Є. В., Скакун О. Ф., Селіванов В. П., Віденко В. П., Стефанчук Р. О., Радько Т. Н., Онищук І. І., Шуток І. Д., Узунов Ф. В., Алексєєв С. С., Нерсесянц В. С., Іпсен Я., Сухов Н., Вайдман Г. та інших. Але здебільшого в роботах зазначених учених розглядаються адміністративно-правові, конституційні, цивільно-правові та інші проблеми, значно рідше - питання побудови і розвитку медичного права як галузі та методів його правового регулювання.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Також вартує зазначити, що наразі недостатньо досліджуються юридична методика і техніка перетворення досягнень медичної науки й практики.

У зв'язку з цим виявляється все-таки недостатній ступінь наукової розробленості та дослідження власне методів правового регулювання медичного права.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження питання методів правового регулювання, їх видів і специфічних особливостей та юридичної техніки медичного права.

Виклад основного матеріалу дослідження

Методи регулювання медичного права можуть бути визнані юридичними, коли їх

застосування дає певні юридичні наслідки, тобто забороняє або дозволяє ту або ту поведінку, породжує права та обов'язки, визначає спеціальну правоздатність, способи захисту й інше.

Аналіз нормативно-правових актів визначає, що в цей час у сфері регламентації медичної діяльності й охорони здоров'я або переважає юридично непрофесійний підхід, що характеризується ігноруванням застосовуваних у юриспруденції методів, або панує імперативний метод правового регулювання, переважно пов'язаний зі встановленням заборон (або відмовою від заборон) та притягненням до відповідальності за медичні правопорушення. Ігнорування, вільне або мимовільне, юридичних методів проявляється при вирішенні досить істотних питань. Так, Степаненко А. В. зазначає, що в цей час у законодавстві не вирішене питання про обов'язковість або добровільність використання медичних стандартів [1].

Це значить, що ігнорується відмінність між приписами до дії, якими, як уже зазначалося, зобов'язують дотримуватися положень відповідних адміністративних регламентів та дозволів, тобто наданням можливості й права діяти.

Така ситуація багато в чому пояснюється характером медичної діяльності, залежним положенням пацієнта, що навіть має право на інформацію, згоду та інше.

У правовій літературі це проявляється переважно у сфері досліджень кримінально-правової відповідальності [2, с. 11] або цивільно-правової відповідальності за заподіяння шкоди [3, с. 13].

Позитивне регулювання виражене значно менш ефективно.

Отже, постає необхідність у дослідженні поняття методу правового регулювання. У теорії права під методом розуміється сукупність юридичних прийомів та засобів впливу на суспільні відносини. Таке розуміння, на наш погляд, у принципі відповідає цілям права і не перешкоджає спільному розгляду методів та юридичної техніки [4, с.43].

С. С. Алексєєв визначає методи як прийоми юридичного впливу, їх комбіна-

ція, що характеризує використання в даній галузі суспільних відносин того або того комплексу юридичного інструментарію, засобів юридичного впливу. Він, як і більшість дослідників цієї проблеми, виділяє централізоване, (імперативне) правове регулювання (метод субординації) і децентралізоване (диспозитивне) регулювання (метод координації) [5, с. 205].

Таким чином, можна вважати, що відносно до медичного права слід розглядати можливості застосування диспозитивного та імперативного методів, маючи на увазі необхідність їх конкретизації з метою забезпечення придатності для переробки медичної інформації в правову.

Виділяють також і диспозитивно-імперативний та імперативно-диспозитивний методи, називаючи їх змішаними [6, с. 12].

В юридичній літературі, що не відноситься до медичного права, методи правового регулювання розглядаються при характеристиці дії права в цілому, правового механізму дії права, іноді разом з описом функцій права, але все-таки частіше в рамках характеристики галузі права [7, с.345]. Щодо вище зазначеного, становить істотний інтерес розробка Т. Н. Радько щодо основних і неосновних власне юридичних функцій права. По-перше, очевидно, не випадково говориться саме не просто про юридичні, але про власне юридичні функції.

По-друге, перелічуються шляхи (елементи) здійснення регулятивної функції права, що утворюють, як нам здається, саме метод регулювання в його технічному прояві [8, с. 457].

У той же час необхідно зазначити, що розповсюджена характеристика методів галузевого регулювання відносно медичного права видається недостатньою. Вона потребує конкретизації на основі використання адаптованих засобів юридичної техніки.

Регламентація медичної діяльності, наприклад, шляхом введення стандартів, припускає використання й імперативного, і диспозитивного методів. Однак стандарти в медицині реалізуються принципово інакше, ніж стандартизація, наприклад, фінансової діяльності.

Останнім часом увага дослідників прикута до правових засобів, що розкривають сутність правового регулювання, і юридичної техніки, яка, як можна вважати, в остаточному підсумку завжди спрямована на здійснення цілей права, а значить, забезпечує вплив на предмет права, тобто його регулювання.

Така позиція дозволяє вважати, що системним компонентом надання юридичної сутності та форми медичному праву, дійсно, є спільна розробка його методів, способів впливу на регульовані об'єкти і його юридичної техніки.

Специфіка методів регулювання медичних правовідносин полягає в такому. Проблематика методів і юридичної техніки медичного права, на наш погляд, має не тільки істотне практичне значення, але і є вкрай складною.

Оскільки розробка цієї проблеми має своєю метою наділити галузь медичного права властивими їй юридичними ознаками і засобами, то методи, які застосовуються, й техніка правового регулювання повинні відповідати вимогам ефективності, корисності та технологічності. У принципі слід розраховувати, що саме наявність власних юридичних способів, засобів впливу на регульовані відносини визначається як потреба в медичному праві, так і ефективність його дії.

Специфіка методів і юридичної техніки медичного права визначається, з одного боку, змістом соціальних та професійних норм, що трансформуються в правові норми, які наділяються юридичними ознаками й властивостями. З іншого боку, вона визначається предметом медичного права, необхідністю використання професійних знань, позиціями суб'єктів медичного права та моральними позиціями окремих соціальних груп і суспільства загалом. Останній фактор у низці випадків виявляється вкрай важливим, особливо при виборі між дозволом і заборонаю. Позиції церкви, переконання або упередження активних громадян можуть у значній мірі визначати спектр юридичних засобів та змісту прийнятих рішень.

Дослідження літератури із загальної теорії права і галузевих дисциплін надає можливість узагальнити, що методи правового регулювання розглядаються окремо від юридичної техніки. Звичайно, навіть у ґрунтовних систематичних роботах з цивільного та адміністративного права коротко на двох-трьох сторінках вказується на природу використовуваних методів, перелічуються способи регулювання, але техніка здійснення цих способів не розглядається.

Наприклад, аналіз юридичної літератури з адміністративного права, дозволяє дійти висновку, що загалом сутність методів адміністративного правового регулювання розкривається переліком таких правових засобів впливу на адміністративно-правове середовище: 1) встановлення певного порядку дій або прийняття рішень; 2) заборона певних дій під погрозою застосування відповідних адміністративних санкцій, встановлення правообмежуваних або певних вимог; 3) надання можливості вибору одного з варіантів належної поведінки, передбачених в адміністративно-правовій нормі; 4) надання можливості діяти або не діяти на свій розсуд [9, с. 137].

Також варто взяти до уваги і той факт, що головні ознаки методу правового регулювання виявляються при відповіді на запитання: яке встановлюване юридичне положення сторін; з якими юридичними фактами пов'язано виникнення, зміна, припинення правовідносин; як визначаються права й обов'язки суб'єктів правовідносин та як вони захищаються. Отже, метод характеризує волю сторону регулятивних властивостей галузі. Можливо, це відбувається тому, що докладний опис методу, засобів і юридичної техніки правового, а особливо галузевого регулювання, може перерости у виклад усього змісту тієї або тієї галузі права, або тому, що досягнута згода про природу методів публічного й приватного права.

Відповідно, стосовно медичного права все-таки видається необхідними не тільки підкреслити значення методу і техніки, але й розкрити їх зміст. Таке припущення ґрунтується на аналізі поведінки медич-

них працівників і пацієнтів, їх комунікації та способів розв'язання конфліктів юридичними засобами.

Насамперед, у медичному праві в силу його природи, зокрема комплексності, застосовуються всі виділені вище види й методи правового регулювання залежно від предмету, який регулюється, та інших факторів.

Так, імперативний метод застосовується в організаційних відносинах, для забезпечення якості надання медичних послуг. Диспозитивний метод характеризується рівністю учасників правовідносин, котрі самостійно і за своїм розсудом реалізують власні права й обов'язки. У межах медичного права це правовідносини, які виникають між суб'єктами з приводу надання медичних послуг.

Убачається, що така тенденція буде взагалі властива майже всім галузям сучасного права, за винятком класичних галузей, таких як адміністративне, цивільне, кримінальне право. Навіть в адміністративному праві вже існують приватноправові інститути публічно-правових договорів, а в цивільному праві присутній контроль над умовами дійсності угод [10, с. 345] і захист прав споживачів [11, с.65].

Ця тенденція досить докладно прослідковується та аналізується в німецькій літературі з адміністративного права. Практично в кожному підручнику містяться параграфи з назвою «Розмежування публічного та приватного права» [12, с.5], в яких розглядається теорія інтересу, субординаційна теорія, суб'єктна теорія, особливі теорії, що розвиваються окремими авторами.

У медичному праві потенційна і реальна сфери застосування названих методів різні. Більше того, існує дуже складне завдання їх балансування, вибору правильного співвідношення. Так, найбільш складні проблеми пов'язані з визначенням сфери платності медичних послуг проведенням обов'язкових або примусових процедур (щеплення, вимоги до приміщень у лікувальних установах, огляди) та інше.

Приватноправовий метод переважає, хоча в різних країнах у різній мірі, у від-

носінах між пацієнтом і лікарем (або лікувальною установою), при визначенні цілей лікувального впливу, виборі стратегії лікування, тощо.

Імперативний метод переважає в управлінні системою охорони здоров'я, встановленні юридичної відповідальності, освіти та функціонуванні дозвільної системи, наприклад, для здійснення фармацевтичної діяльності.

Диспозитивно-імперативний метод використовується в страховому праві, тому що ніхто не може бути примушений до укладання договору страхування, але діяльність страхових організацій і права застрахованих осіб регулюються імперативними нормами.

Імперативно-диспозитивний метод характерний для відносин, що виникають при трансплантації органів і тканин, тому що, з одного боку, всі ці відносини суворо регламентовані Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [13], з іншого боку, у рамках цієї регламентації у пацієнта є право вибору та розпорядження приналежними йому ресурсами.

Методи галузевого правового регулювання реалізуються, як ми вже зазначали, шляхом застосування юридичної техніки або способів правотворчості та правореалізації. У літературі представлені різні визначення юридичної та, зокрема, законодавчої техніки.

І. Д. Шутак юридичну техніку визначає як сукупність засобів і методів, за допомогою яких цілі визначені владними органами, включаються до правових норм та досягаються шляхом чинного виконання цих норм. Іншими словами, юридична техніка – це сукупність науково розроблених методологічних способів, використовуваних при створенні й застосуванні норм права [14, с.640].

У цьому визначенні, на наш погляд, недостатньо чітко розмежовуються методи та власне юридична техніка.

Зрозуміло, що юридична техніка визначає і для медичного права шляхом юридичного впливу, виражаючи їх у галузевих юридичних нормах, в інших елементах

правової системи, позитивні зобов'язання, дозволи, заборони та обмеження.

Медичному праву, що визначається з його поняття, змістовної характеристики і предмету, повинні бути властиві різноманітні способи впливу, які утворюють юридичну техніку. Однак реальне визначення їх кола та можливостей застосування являє собою складне науково-дослідне завдання.

Отже, варто дослідити класифікацію засобів і техніки правового регулювання. На основі аналізу змісту медичного права та практики його застосування можна запропонувати різні підходи до їхнього поділу на групи. При цьому враховуються різні критерії й показники.

Перша класифікація будується за формою вираження норми та дозволяє виділити позитивні обов'язки, дозволи і заборони як способи правового регулювання.

Під позитивними обов'язками слід розуміти встановлення обов'язку суб'єкта вчинити певні позитивні дії [15, с.32]. У медичному праві він використовується досить широко. Характерним прикладом є інститут інформованої згоди. Лікар зобов'язаний проінформувати пацієнта та не має права діяти, не одержавши її, або всупереч згоді пацієнта, за винятком передбачених у законодавстві про охорону здоров'я випадків.

Спосіб дозволу в медичному праві охоплює як цивільно-правову частину відповідних норм, так і, наприклад, ліцензійну діяльність (дозвіл займатися медичною практикою та фармацевтичною діяльністю). Як правило, спосіб дозволу супроводжується встановленням його меж. Так, ліцензійна діяльність є дозволеною діяльністю для отримання ліцензії й обмежувальною, тому що здійснювати її можна тільки при виконанні ліцензійних умов. Вона ж є заборонаю для тих, хто не одержав ліцензії. Таким чином, застосування одного способу не значить незастосування іншого, найчастіше вони перетинаються.

Іноді дозволи обмежуються тільки колідуючими правовими нормами. Наприклад, воля наукової діяльності обмежується

ся правом на життя, заборону медичного експерименту над людьми.

Для заборонного способу характерна наявність санкцій, що містяться у Кримінальному кодексі України та кодексі про адміністративні правопорушення України.

Друга класифікація може бути побудована згідно з елементами юридичної техніки. Вона містить у собі характеристику суб'єктів права, поняття юридичних дій, юридичних і реальних фактів (останнє широко використовується в німецькому адміністративному праві [16, с. 23]), дозвольні акти, наприклад, стандарти, сертифікати, ліцензії та інше.

Третя класифікація може бути побудована згідно з цілями засобів, що використовуються. До них можемо віднести: способи правового опису фактичних обставин – склади діяння; способи опису правових наслідків – санкції та інші заходи впливу; способи опису правил прийняття правових

рішень, наприклад, підстав адміністративної або кримінальної відповідальності.

Висновки

Отже, необхідно зазначити, що специфіка методів медичного права визначається не тільки змістом соціальних і професійних норм, які трансформуються в правові норми, але й предметом медичного права, необхідністю використання професійних знань, позиціями суб'єктів медичного права та моральними позиціями окремих соціальних груп і суспільства загалом. Тому, враховуючи комплексну природу медичного права, ми можемо стверджувати, що при визначенні методів правового регулювання медичного права необхідно теж застосовувати комплексний підхід. Тому медичному праву властиві такі методи правового регулювання, як:

- диспозитивний метод;
- імперативний метод;
- диспозитивно-імперативний;
- імперативно-диспозитивний.

Література

1. Степаненко А. В. Уніфікована методика з розробки клінічних настанов, медичних стандартів, уніфікованих клінічних протоколів медичної допомоги, локальних клінічних протоколів медичної допомоги (клінічних маршрутів пацієнтів) на засадах доказової медицини / Укр. мед. часопис. – 2009. – URL: <http://www.umj.com.ua>.
2. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2004. 444 с.
3. Антонов С.В. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.0306. Київ, 2004. – 202 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. – Харків : Консум, 2000. – 655 с.
5. Алексеев С.С. Общая теория права. – М.: Юрид. лит., 1981. – Т. I. – С. 294-297.
6. Селиванов В.П., Віденко Н.П. Правова природа регулювання суспільних відносин // Право України. – 2000. – № 10. – С. 10–20.
7. Нерсисянц В.С. Общая теория права и государств. – М.: Норма-Инфа, 1999. – 539.
8. Радько Т. Н. Функции права / Т. Н. Радько, В. А. Толстик // Хропанюк В. Н. Теория государства и права: хрестоматия / В. Н. Хропанюк. – М.: Интерстиль, 1998. – 936 с.
9. Поярков В. О. Адміністративно-правові методи суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави / Наукові праці МАУП. – 2014. – № 42. – 136-140 с.
10. Узунов Ф. В. Удосконалення інструментарію реалізації державно-приватного партнерства в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. управління : 25.00.02. – Київ, 2015. – 376 с.
11. Якість життя та захист прав споживачів. В. Бедратий, В. Кирилов, К. Бляха / Стандартизація, сертифікація, якість, № 3, 2008, с. 60-66.
12. Ipsen J. Allgemeines Verwaltungsrecht. – 5. Aufl. – Köln, München, 2007. S. 5-11.
13. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»: Закон України від 17.05.2018/ Відомості Верховної Ради, 2018, № 28, ст.232
14. Шутак І. Д. Юридична техніка: питання доктрини / І. Д. Шутак, І. І. Онищук // Правова доктрина України (у 5 т.). Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / за заг. ред. О. В. Петришина. – Х., 2013. – С. 638–691.
15. Стефанчук Р.О. Цивільне право України // Навчальний посібник. – К.: Наукова думка, 2004. – 361 с.
16. Suckow H., Weidemann H. Allgemeines Verwaltungsrecht und Verwaltungsrechtsschutz. – 15 Aufl. – Stuttgart: Kohlhammer, 2008. – 203 s.